

آینده‌شناسی در آموزش و پرورش

تألیف و گردآوری:

علی آقایی

سرشناسه	: آقای، علی، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: آینده‌شناسی در آموزش و پرورش / علی آقای.
مشخصات نشر	: مشهد: آستان قدس رضوی، شرکت به‌نشر، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۶ ص
فروست	: به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی): ۱۳۷۰.
شابک	: 8 - 1596 - 02 - 964 - 978
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا.	
موضوع	: آموزش و پرورش - - آینده‌نگری
موضوع	: آموزش و پرورش - - ایران - - آینده‌نگری
شناسه افزوده	: شرکت به‌نشر (انتشارات آستان قدس رضوی).
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۸۹ LB۴۱/۵/IV۱۹
رده‌بندی دیوبی	: ۳۷۰/۱۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۱۵۳۷۳۰

۱۳۷۰

آینده‌شناسی در آموزش و پرورش

تألیف و گردآوری: علی آقای

ویراسته: رؤیا یداللهی

چاپ اول / ۱۳۹۰

۲۰۰۰ نسخه / وزیری

چاپ: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی - به‌نشر

شابک: ۸ - ۱۵۹۶ - ۰۲ - ۹۶۴ - ۹۷۸

حق چاپ محفوظ است.

به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)

دفتر مرکزی: مشهد، ص. پ. ۹۱۳۷۵/۴۹۶۹ و ۹۱۷۳۵/۱۵۷، تلفن ۳-۷۶۲۵۰۰۱، ۷۶۵۲۰۰۶، نمابر

دفتر تهران: ۸۸۹۶۰۶۲۰، ۸۸۹۶۲۳۰۱، نمابر ۸۸۹۶۵۹۸۲

آدرس اینترنتی: www.behnashr.com پست الکترونیک: publishing@behnashr.com

بسم الله الرحمن الرحيم

«آن کس که به استقبال آینده می‌رود بصیرترین
است و آن کس که به آینده پشت می‌کند سرانجام
سرگردان می‌ماند.»

امیرمؤمنان علی (ع)

فهرست مطالب

پیش‌گفتار ۹

فصل اول: آینده‌شناسی، آینده‌نگاری (۱۵-۳۲)

مقدمه	۱۷
۱- آینده‌شناسی	۱۸
۱-۱ تاریخچه	۱۸
۲-۱ مفهوم	۲۱
۳-۱ روش‌های آینده‌اندیشی	۲۴
۱-۳-۱ روش تجزیه و تحلیل روند	۲۴
۲-۳-۱ روش سناریوسازی	۲۵
۳-۳-۱ روش دلفی	۲۶
۲- مفهوم آینده‌نگاری	۲۷
۳- نگاهی به مهمترین مشخصه‌های جهان آینده	۲۸

فصل دوم: آموزش و پرورش آینده‌نگر (۶۰-۳۳)

مقدمه	۳۵
۱- ضرورت آینده‌نگری در زمینه آموزش و پرورش	۳۶
۲- روندهای تحولات اساسی مرتبط با «آموزش و پرورش آینده‌نگر» در قرن بیست یکم	۳۸
۱-۱ انفجار دانش	۳۸
۲-۲ پیشرفت چشمگیر علم و فناوری و گسترش فناوری اطلاعات	۳۹
۳-۲ جهانی شدن	۴۰
۴-۲ تولید تنش بین مادیات و معنویات و بروز انحطاط اخلاقی در جوامع	۴۲
۵-۲ تعامل انسان و محیط زیست	۴۲
۶-۲ اشاعه دموکراسی	۴۲
۳- اهداف و راهکارهای آموزش و پرورش مبتنی بر روندهای آینده	۴۳
۱-۳ هدف اول: همگامی و پیوند دانش و فناوری با آموزش و پرورش و تسهیل آن به کمک فناوری اطلاعات (IT)	۴۳
۱-۱-۳ ایجاد مهارت سازگاری با تغییر	۴۴
۲-۱-۳ تلفیق رشته‌های دانش و گسترش آموزش میان‌رشته‌ای	۴۶
۳-۱-۳ گسترش یادگیری مداوم	۴۶
۴-۱-۳ گسترش «مهارت‌های تفکر» در آموزش و پرورش	۴۷
۵-۱-۳ استفاده از دانش روز و فناوری اطلاعات (IT) در جهت تولید دانش	۵۰
۲-۳ هدف دوم: استفاده از فرصت‌ها و آمادگی در برابر تهدیدهای جهانی‌شدن در آموزش و پرورش	۵۱
۱-۲-۳ بازیابی هویت فرهنگی و ارتقای آگاهی سیاسی ملل و اقوام از طریق تعلیم و تربیت	۵۲
۲-۲-۳ ایجاد بینش جهانی و اخلاق مدنی جهانی در ذهن دانش‌آموز	۵۳
۳-۳ هدف سوم: رویکرد مجدد به ارزشهای اخلاقی و معنوی	۵۵
۱-۳-۳ تقویت نقش خانواده در حفظ و انتقال هویت اخلاقی و فرهنگی	۵۶

۵۷	۲-۳-۳ حل کردن ارزشهای اخلاقی در سرتاسر محتوای درسی دانش‌آموزان
۵۷	۴-۳ هدف چهارم: افزایش آگاهی عمومی نسبت به مسائل محیط‌زیست
۵۷	۱-۴-۳ ایجاد حساسیت نسبت به محیط‌زیست در نسل آینده
۵۸	۵-۳ هدف پنجم: اشاعهٔ دموکراسی از طریق آموزش و پرورش
۵۸	۱-۵-۳ اصلاح رابطهٔ معلم و شاگرد در راه رسیدن به دموکراسی
۵۹	۲-۵-۳ توجه به مشارکت همگانی در فرآیند تصمیم‌گیری

فصل سوم: مدارس آینده (۹۶-۶۱)

۶۳	مقدمه
۶۴	۱- مدارس آینده
۶۷	۲-۱ دیدگاه صاحب نظران جهان دربارهٔ مدارس آینده
۷۴	۱-۲-۱ مدارس آینده و یک تجربهٔ موفق در زمینهٔ مدارس آینده
۷۷	۳-۱ وضع دانش‌آموزان و یادگیرندگان مدارس آینده
۷۹	۴-۱ محتوا و برنامه‌های درسی مدارس آینده
۸۳	۵-۱ مدارس آینده و یادگیری الکترونیکی
۸۶	۶-۱ ساختار و تشکیلات و رهبری آموزشی مدارس آینده
۸۹	۷-۱ ارزشیابی در مدارس آینده
۹۱	۸-۱ مدیریت کلاس درس در «مدارس آینده»
۹۴	۹-۱ معلم و مدارس آینده

فصل چهارم: ویژگیهای معلم آینده (۹۷-۱۳۲)

۹۹	مقدمه
۱۰۰	۱- اهمیت و ضرورت یافتن ویژگیهای معلمان آینده
۱۰۳	۱-۱ ویژگیهای شخصی اساسی معلمان آینده مدارس
۱۰۳	الف. برخورداری از سلامت جسمانی و روانی

و پست الکترونیکی نیز جهت افزایش مهارت‌های حرفه‌ای معلم به کار می‌رود (سومخ و دیویس، ۱۹۹۷). در همین راستا، «بنت» اعتقاد دارد که آموزش رایانه‌ای در مدارس فردا، نقش معلمان را تغییر خواهد داد؛ اما این به معنای حذف یا تنزل این نقش نیست؛ برعکس، مربیان انسانی، کماکان نقش مهمی خواهند داشت؛ اما عملکرد آنها کاملاً متفاوت خواهد شد. معلمان در مدارس فردا دو نقش اساسی خواهند داشت:

الف- پیگیری هدایت فعالیت‌های گروهی؛

ب- ایفای نقش در مقام معلم راهبر (بنت، ۱۳۸۴).

بنابراین، یادگیری در مدارس فردا صورتی تلفیقی دارد و در انحصار فناوری اطلاعات نخواهد بود؛ لذا نقش معلم، فقط تغییر می‌کند (عطاران، ۱۳۸۳ الف)؛ اما در همین راستا، رایانه نیز می‌تواند ابزاری مؤثر برای وحدت‌بخشی به استانداردها، آموزش و ارزیابی باشد (فلام، ۲۰۰۴).

«لنوکس و دالکر»^۱ معتقدند که اطلاعات به طور مداوم در حال جابجایی و حرکت است؛ این تحرکات بر فرآیند آموزش در مد سه تأثیر می‌گذارد؛ لذا ارائه و یادگیری یک طرفه دانش از معلم به دانش‌آموز، به فرآیند دو سویه و تعاملی معلم و دانش‌آموز تبدیل خواهد شد (عابدی، ۱۳۸۴). بر این اساس، چون اطلاعات، همه وقت در دسترس دانش‌آموزان است، مفهوم یادگیری، تغییر یافته و بر اساس فرضیه «ری. کرزویل»،^۲ تعلیم و تربیت در سال ۲۰۲۹ میلادی، به جامعه‌ای مبتنی بر یادگیری مداوم منتهی می‌شود و معلمان، دیگر مرجع یادگیری و دانش نیستند؛ بلکه به عنوان مشاور عمل می‌کنند (کرزویل، ۱۹۹۹، ص ۵)^۳ و نقش اصلی معلم در این زمینه این است که بتواند چگونه یاد گرفتن (آموزش یادگیری) را به دانش‌آموزان بیاموزد (عالمی، ۱۳۸۰).

«پیتر مورتیمور»^۴ در مقاله‌ای تحت عنوان «تصویر کلی از فردا» درباره تغییر مدارس در صد سال آینده پیش‌بینی‌هایی دارد که تغییرات اصولی در آن، مبتنی بر گرایش به یادگیری و نقش اساسی معلمان در این زمینه است (کرامبی وایت، ۱۳۸۴)^۵. در این باره

1. Flaum
2. Lenuks & Dalker
3. Kurzweil, 1999; P.5
4. Mortimore
5. White

تافلر نیز معتقد است که مدارس امروز افرادی را می‌سازند که مناسب فردا نیستند و همت خود را صرف مشاغلی می‌کنند که در آینده وجود نخواهند داشت؛ لذا مدارس را باید محلیتر و غیرمتمرکزتر نمود (تافلر، ۱۳۸۳). براین اساس، گاردنر^۱ می‌گوید که محتوای درسی در قرن بیست و یکم، باید به اطلاعات چندگانه به عنوان سنگ بنای آنچه دنبال می‌کند، متعهد باشد؛ لذا معلم باید خود، برنامه‌ریز درسی باشد. «کارنیرو»^۲ نیز در این باره توضیح داده است که محتوای درسی باید چیزی بیش از اطلاعات باشد؛ در نتیجه، تجربیات ارزشمندی درمورد بازاندیشی در شکل، محتوا و ماده درسی، براساس زمینه‌های موضوعی، مانند محیط زیست، جمعیت، کار و شیوه جدید زندگی و... یا براساس جهت گیری شغلی یا علائق، در آسیا در حال شکل گیری است (اردنر^۳، ۱۳۷۸). در این راستا، «گلایسر» نیز طرح‌هایی را برای بیان واقعیتها، رابطه عاطفی، ارتباط و تفکر در مدارس در ترکیب یک برنامه کلی بر اساس نیاز فراگیران و نقش معلمان، مطرح می‌کند (گلایسر، ۱۳۸۲).

«درانی» در مقاله‌ای تحت عنوان «مدرسه آینده در آینده‌نگری نظم نوین جهانی» با بیان جریان آینده‌نگری فلسفی تا آینده‌نگری علمی، به جایگاه آموزش و پرورش و مدرسه و نقش «بینش علمی» معلم در شرایط زیستن در دهکده جهانی می‌پردازد (درانی، ۱۳۸۴).

در این کتاب، مؤلف قصد دارد با گردآوری مباحث مطرح شده در زمینه‌های آینده آموزش و پرورش، از منظر دانش آینده‌پژوهی به عنوان یک علم بین رشته‌ای جدید، در ایران، کاری جدید در این زمینه انجام دهد. به همین منظور، با توجه به وضعیت نظام آموزش و پرورش ایران و سند چشم‌انداز بیست ساله کشور که مبنای اصلی پیشنه‌های آن، آموزش و پرورش مبتنی بر مدرسه است و همچنین با مرور تجربه‌های معاصر در زمینه اصلاح نظام آموزشی در کشورهای مختلف - که همه بر اساس پژوهشهای جدید، صورت پذیرفته - مسائل اصلی این کتاب که مؤلف قصد دارد با الهام از تأثیر فلسفه اجتماعی، سیاسی و فرهنگی معاصر بر آموزش و پرورش جهان، متناسب با نیاز جامعه

1. Gardner

2. Roberto Carneiro

3. Ordonez

4. Gelaser

آینده ایران در فصول مختلف به آن بپردازد، عبارتند از:

آینده‌شناسی، آموزش و پرورش آینده‌نگر، مدارس آینده، مهمترین رکن آموزش و پرورش، یعنی «معلم آینده» و نیز نگاهی آینده‌شناسانه به ارکان آموزش و پرورش ایران.

هرچند دورنمای آموزش و پرورش در آینده، نظام بسیار پیچیده‌ای است که در نگاه اول، برون دادهای نهایی غیر قابل پیش‌بینی و غیر قابل تصور دارد؛ ولی با توجه به اینکه رخدادهای آینده، همیشه براساس سه نوع روند: گذشته به حال، چرخشی و نوظهور واقع می‌شوند؛ می‌توان روندهای آموزش و پرورش و اجزای آن را از دید صاحب‌نظران، مورد تجزیه و تحلیل قرار داد و در نهایت به هدف اصلی آینده‌پژوهی که همانا «ظرفیت‌سازی» در جامعه و «توانمندسازی» افراد جامعه برای نقش آفرینی در آینده است، دست یافت.

کتاب حاضر، بنابر ماهیت موضوعی خود، می‌تواند مورد استفاده همه دست‌اندرکاران امر تعلیم و تربیت کشور، بویژه برنامه‌ریزان در امر توسعه و چشم‌اندازهای نظام آموزش و پرورش کشور و همچنین مراکز تربیت معلم و دانشجویان عزیز و نهایتاً معلمان گرامی قرار گیرد. در اینجا لازم می‌دانم مراتب تقدیر خود را از مدیریت و کارکنان انتشارات آستان قدس رضوی که امکان انتشار کتاب حاضر را فراهم نمودند و از بذل توجه اساتید محترم دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد تهران اعلام دارم و همچنین تشکر و قدردانی نمایم از استاد فرهیخته دکتر حبیب الله طاهریور کلاتری که مشوق و مشاور من در این امر بوده و از همسر مهربانم که زحمت زیادی را برای این اثر متحمل شدند.

علی آقایی

کارشناس ارشد فلسفه تعلیم و تربیت